

INIMÕIGUSTE
KESKUS

Privaatsus ja andmekaitse

Iga klikk loeb, ka sinu andmeid!

Netis ringi liigeldes, oste sooritades või suheldes jätad sa pidevalt maha **digitaalseid jalajälgi**, millel võivad olla vägagi reaalsed tagajärjed sinu privaatsusele ja teistele õigustele. Ometi jääb tihti hoomamatuks, kui palju meie andmeid tegelikult kasutatakse ja edasi jagatakse.

Ole andmeteadlik! Andmeühiskonnas on aina tähtsam teada, **kes, miks ja kuidas sinu andmeid töötleb**. Sul on õigus olla teavitatud, kui sinu isikuandmeid töödeldakse. Seda ka olukorras, kui eri asutused või inimesed kasutavad sinu andmeid, et sind sotsiaalmeedia reklaamide või meediasisu kaudu suunata. Oled sa näiteks märganud, et kui otsid meelelahutusüritusi või uut mööblieset, näed netis ringi surfates ühtäkki just selliseid reklaame? Paljud ettevõtted koguvad ja jagavad sinu kohta käivat informatsiooni, mistõttu oskavad nad sinu käitumise kohta teha ennustusi ning suunavad just sulle sihitud ja isikupärastatud sisu, mis on just sinu käitumisele ja huvidele kohandatud. Seda nimetatakse **mikroturunduseks** (ingl *microtargeting*). Osalt võib küll tunduda mugav ja ahvatlev näha just sulle huvipakkuvat sisu, kuid teisalt võid nii kaotada oma hindamatu privaatsuse ja veelgi enam. Sotsiaalmeedia platvormid on näidatava sisu **isikupärastamiseks** (ingl *profiling*) loonud n-ö psühholoogilised profiilid, hinnates lausa inimeste avatust uutele kogemustele, meelekindlust, ekstravertsust, koostöövalmidust ja neurootilisust. Niivõrd põhjalike andmetega on võimalik kasutajaid edukalt mõjutada ostma, klikkima või valima.

Lisaks sellele, et võid end avastada teadmata netiavarustes meelt lahutamas või planeerimata asju ostmas, võib andmemajandus ohustada ka **demokraatiat**. Kas sa teadsid, et samu meetodeid on kasutanud poliitkampania korraldajad, et kampaniasõnumit just valijale kohandada ja nii tema häält mõjutada?

Seda mudelit on kasutanud Cambridge Analytica, nt Trumpi valimiskampanias ja Brexiti hääletuse eel. Sellistes protsessides on ostetud suunitlusega reklaami, mida paigutati Facebooki konkreetsete kasutajagruppide eelistusi ning ootusi arvestades.

Veelgi enam, nähes ainult isiku enda vaadetega ühtivaid uudiseid, võib ühiskond kyllustuda. Nii mõjutatakse inimesi teatud viisil käituma ja selle tulemuseks võivad olla riiklikult olulised otsused.

Andmete kogumiseks kasutatakse muuhulgas küpsiseid.

Küpsised (ehk veebijälitajad)

Mikroturundus töötab, kasutades elektroonilisi vahendeid, nagu küpsised, pluginad või jälitavad pikslid (ingl *tracking pixels*). Nende vahendite abil jälgitakse su veebiliiklust – sinu harjumusi, meeldimisi ja sotsiaalseid sidemeid veebis, et sinu profiil koostada.

Küpsised on andmed, mida veebilehed kasutavad, et säilitada infot veebilehe külastuse kohta. Küpsiseid on mitut sorti, nii vajalikke kui ka privaatsust rii-vavaid: osad küpsistest on loodud veebikülastuste haldamiseks, teised veebi-lehtede personaliseerimiseks või suisa kasutajate jälgimiseks ja tuvastamiseks. Seega kasutatakse küpsiseid, et sinu kohta rohkem teada saada.

Küpsiseid saab veebibrauserite privaatsussätete alt hallata ning võib samuti kasutada brauseri laiendusi, mis aitavad veebiliikluse jälgimist piirata. Mikro-turunduse piiramiseks vaata üle oma kontode ja sotsiaalmeedia sätted.

Inkognito- ehk privaatsusrežiimis brauseri ajalugu, küpsiseid ja ajutisi faile ei salvestata, kuid tuleb panna tähele, et inkognitorežiimis võivad kolmandad osapooled siiski veebiliiklust pealt kuulata ja kasutajaid jälgida.

**Andmekaitse
nõu saamiseks kirjuta
oma küsimusest või
murest meile:
info@humanrights.ee**

Andmelekked ja küberoperatsioonid

Lisaks andmekorjele näiteks küpsiste abil suunatakse järjest enam internetikasutajate vastu ka küberründeid, et nii meie andmeid kätte saada, arvuteid pahavaraga nakatada või näiteks töötaja hooletuse tõttu saada ligi ettevõtte süsteemi-
desse. Andmete kaitsmiseks on oluline igapähele praktiseerida tänapäevast küberhügieeni ja andmeturbe põhimõtteid. Loe lähemalt küberhügieeni peatükist.

Sul on õigus olla teadlik, kes sind suunab ja kuidas sinu and-
meid kasutatakse.

1. Privaatsus ja andmekaitse

Mis on privaatsus?

Õigus privaatsusele kaitseb isiklikku ja pereelu, kodu puutumatus ning sõnumisaladust. Privaatsus on ka osa isiku üldisest õigusest vabale enesemääratlusele – st õigus ise otsustada ja määratleda, kes sa oled ja milline on sinust loodav kuvand. Igal inimesel on õigus otsustada, kas ja kui palju ta oma eraelu teiste inimeste, ettevõtete, avalikkuse või riigiga jagab. Informatsiooniline enesemääratlusõigus on eriti ohustatud kasvavas andmeühiskonnas, kus võrguplatvormide süsteemid pidevalt isikupärastavad meie võr-gukeskkondi ja ennustavad meie käitumist, eelistusi ja haavatavust. Samas kehtib õigus privaatsusele nii online'is kui ka *offline*'is.

Privaatsus ei ole väljavalitute privileeg ega ka hüve, mida otsivad vaid kuulsad inimesed.

See on õigus, mis kuulub **igähele**. Igal inimesel on õigus vabale enesemääratlusele ning sellele, et tema isiklike valikuid austaksid nii teised inimesed, ettevõtted kui ka riik.

Privaatsus toetab teiste inimõiguste kaitsmist.

Privaatsusõigus **kaitseb** isiku füüsilist ja vaimset puutumatus ning tagab isiku moraalse ja intellektuaalse vabaduse, maine ja au. Privaatsusõigus kaitseb isiku nime ja identiteeti selle lubamatu kasutamise ning info avaldamise eest. Näiteks on inimesel õigus teha otsuseid, kas ja milliseid pilte ja videod võib temast avalikult jagada. Samuti on keelatud identiteedivargus näiteks libakontode tegemise näol.

Samuti kaitseb privaatsusõigus seda, et inimesi meelevaldselt ei luurataks, jälgitaks või ahistataks. Privaatsusõigused laienevad ka isiku **tööelusse** – näiteks ei tohi töötajate riietusruumi paigaldada kaameraid, meelevaldselt läbi otsida juristi kabinetti või avaldada mõistliku põhjendusega töötaja tervise kohta informatsiooni. Privaatsusõigus kaitseb isiku **pereelu** ning on seega seotud õigusega abielluda ja luua perekond (artikkel 12 inimõiguste ülddeklaratsioonist). Kui artikkel 12 kaitseb õigust abielluda, siis artikkel 8 kaitseb õigust lahutada. Privaatsusõigus laieneb ka pereelu kaitsele, kaitstes õigust suhelda lapsega. Privaatsusõigus kaitseb ka õigust valida sotsiaalseid sidemeid või vabatahtlikke seksuaalseid kontakte ja seksuaalset identiteeti. Privaatsuse rikkumine on näiteks ka homoseksuaalsuse kriminaliseerimine, nime- või soovahtetuse keelustamine või lapsele nime valimise põhjendamatu piiramine.

Privaatsusõigus laieneb samuti **sõnumisaladusele**. Sõnumisaladusse sekkumine on lubatud vaid piiratud juhtudel ja konkreetse õigustuse olemasolul. Keelatud on era- viisiline ja meelevaldne luure, selgelt piiritlemata ja seadusliku aluseta läbiotsimine, salajane pealkuulamine, kõne-/andmesidesse sekkumine või jutuaajamiste salvestamine. Ka politseipoolne läbiotsimine peab olema selgelt piiritletud, inimväärikust austav ja lubatud vaid ulatuses, mis on vajalik konkreetse eesmärgi saavutamiseks. Keelatud on elanikkonna lausjälgimine või sideandmete laussäilitamine (seda ka raskete kuritegude uurimise eesmärgil). Riik peab väga selgelt oma seadusandluses määratlema, millistel juhtudel tohib üldse jälitustegevust kasutada ja kuidas tuleb kogutud andmetega edaspidi käituda.

Lisaks riigi kohustusele hoiduda isiku privaatsusesse meelevaldselt sekkumast on riigil kohustus tagada efektiivne kodanike era- ja pereelu kaitse ning võtta meetmeid selle kaitseks ka inimeste omavaheliste suhete või massimeedia valdkonnas. Riik peab kaitsma kodanikke ka ettevõtete vastu, kui viimased kasutavad inimeste õigusi rikkuvaid tehnoloogiaid või ärimudeleid.

Millistel juhtudel aga võib isiku erasfääri sekkuda?

Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 8 sätestab:

„Igaühel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ning kodu ja sõnumite saladust.“

Isiku erasfääri ei tohi meelevaldselt keegi sekkuda ega teotada isiku au ja head nime. Isiku privaatsusesse võib sekkuda vaid siis, kui see on kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

Erasfääri sekkumise õigustus võib tuleneda näiteks kriminaalmenetluse seadustikust. Näiteks kui inimene on pannud toime kuriteo, siis loa olemasolul tohib uurimisasutus kuriteo menetlemise eesmärgil läbi otsida inimese kodu või esitada päringuid andmetöötlejatele, nagu näiteks pankadele. Nii päring kui ka läbiotsimine peab olema selgelt piiritletud ja politsei ei tohi hakata meelevaldselt erasfääris ringi uudistama. Riik ei tohi isegi raske kuritegevuse ja terrorismi vastu võitlemise eesmärgil hakata kodanikke massiliselt jälgima, sest sellega rikutaks ebaproportsionaalselt inimeste õigust privaatsusele.

Isiku eraelu kaitsevad järgmised õigusaktid:

- siseriiklikult meie põhiseadus (§ 26) ja siseriiklikud kohtud,
- rahvusvaheliselt ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon (artikkel 12) ja Rahvusvaheline Kohus,
- Euroopa Inimõiguste Konventsioon (artikkel 8) ja Euroopa Inimõiguste Kohus,
- aga ka EL-i põhiõiguste harta (artikkel 7) ja EL-i kohus.

Mis on andmekaitse?

Igaühel on õigus oma isikuandmete kaitsele. Õigus andmekaitsele on tihedalt seotud õigusega privaatsusele ning on muutunud eriti tähelepanuväärseks tehnoloogia arenguga. Andmekaitse seisukohalt on olulised need privaatsuse osad, millega saab isikut **tuvastada** ja mille kaudu isik ennast määratleb suheldes teiste isikute ja/või riigiga. Seega on isiku identiteet privaatsuse põhiosa. Identiteet on see, millega eristutakse kõi-

kidest teistest inimestest, nt isiku nimi, riigi antud tunnusnumber (nt isikukood), etniline kuuluvus, isiku välimus, iseloom, käitumine, tema isiklik ruum, sotsiaalne võrgustik jne. Isikuandmeteks loetakse ka isiklik e-posti aadress, krediitkaardi andmed, side- või asukohaandmed, sotsiaalabi saamine või võrgutuvastajad (nt IP-aadress või küpsistest tuvastajad). Seega on sinu kaitstavad **isikuandmed** kõik need andmed, mille abil on võimalik sind tuvastada.

Eriliiki isikuandmed on need isikuandmed, mis vajavad erilist kaitset, sest nende lekkimise korral on veelgi suurem oht isiku privaatsusele. Eriliiki isikuandmed on isikuandmed, millest ilmneb rassiline või etniline päritolu, poliitilised vaated, usulised või filosoofilised veendumused või ametiühingusse kuulumine, füüsilise isiku kordumatuks tuvastamiseks kasutatavad biomeetrilised andmed (DNA, näo geomeetria, hääl, sõrmejälje-, peopesajälje- ja silmaiirisekujutised), terviseandmed või andmed füüsilise isiku seksuaalelu ja seksuaalse sättumuse kohta.

Eriliigilisi isikuandmeid töötlevad **näotuvastustehnoloogiad** (sh turvakaamerad) on laialdaselt kasutusel näiteks Londonis ja Hiinas. Lisaks avaliku korra hoidmisele võidakse selliseid tehnoloogiaid kasutada diskrimineerimiseks või kodanike õiguste piiramiseks. Samuti riivavad sellised tehnoloogiad elanike õigust privaatsusele.

Isikuandmete lekkimisega võib lisaks privaatsuse kaotamisele kaasneda oht elule, tervisele, identiteedivargus, diskrimineerimine, rahaline või mainekahju. Seega kaitseb privaatsus sinu vabadust nautida teisi inimõigusi.

EL-i põhiõiguste harta artikkel 8 sätestab: „**Igäühel on õigus oma isikuandmete kaitsele.** Selliseid andmeid tuleb töödelda **asjakohaselt** ning kindlaksmääratud **eesmärkidel** ja asjaomase isiku **nõusolekul** või muul seaduses ettenähtud õiguslikul alusel. Igäühel on õigus **tutvuda tema kohta kogutud andmetega ja nõuda nende parandamist.** Nende sätete täitmist kontrollib sõltumatu asutus.“

Andmekaitsega seonduvad täpsemad õigused ja kohustused on sätestatud eriregulatsioonides, nt otsekohalduv isikuandmete kaitse üldmäärus (ingl GDPR) ja siseriiklikult isikuandmete kaitse seadus.

GDPR sätestab andmetöötlemise üldpõhimõtted: töötlemine peab olema seaduslik, õiglane ja läbipaistev ning eesmärgipärane; koguda, kasutada ja säilitada tuleb võimalikult väheseid andmeid ning andmeid tuleb säilitada ainult nii kaua kui vaja; tagada tuleb andmete õigsus ja täpsus, andmete turvalisus (ligipääsetavus, terviklikkus ja konfidentsiaalsus) ning vastutus.

Igasuguseks andmetöötlemiseks peab olema õiguslik alus. Üks õiguslik alus on sinu **nõusolek**. Nõusolek sinu isikuandmete töötlemiseks

Igäühel on õigus oma isikuandmete kaitsele.

peab olema antud vabatahtlikult, konkreetselt, teadlikult ja ühemõtteliselt. Sotsiaalmeedias erinevate teenuste ja vahenditega (nt küpsistega) nõustudes tuleb tõdeda, et tihtipeale ei vasta selline nõusolekuvorm nõusoleku andmise nõuetele – näiteks jääb sageli kasutajale ka nõustumisnupule vajutades hoomamatuks, kuidas tema andmeid kasutatakse ja kellele edastatakse.

2. Õigused: sinu andmed, sinu valik

Sinu andmed loevad. Sinu andmed on valuuta ja väärtus omaette. Pea igal sinu toime- tusel asutustega toimub andmetöötlus, mille käigus jagatakse sinu isikuandmeid, nagu näiteks sinu nime, aadressi, sünnikuupäeva. Andmeid jagatakse ka võrgukeskkonnas ja seda iga kord, kui külastad veebilehte, kasutad otsingumootorit, müüd-ostled, kasutad sotsiaalmeediat, saadad e-kirja, või lihtsalt *scroll*'id, *swipe*'id, *like*'id või postitad.

Andmevahetus teeb elu lihtsamaks, mugavamaks ja sidusamaks. Aga sinu andmed on sinu omad. **Sinu andmed kuuluvad sulle**, mistõttu on oluline, et sinu andmeid kasutataks just nii, kuidas sa võiksid andmetöötlust mõistlikult ette kujutada, et su andmeid hoitaks ja töödeldaks turvaliselt.

Õigused

Õigus olla **informeeritud**, kui sinu isikuandmed töödeldakse

- Asutus peab sind teavitama, kui ta kasutab sinu isikuandmeid. Samuti on sul õigus teada, kes, kuidas, millistest allikatest, missuguseid isikuandmeid, millistel eesmärkidel ja õiguslikel alustel töötleb. Selleks tuleb asutusel teha kättesaadavaks andmekaitsetingimused ja sul on õigus ka saata igale andmetöötlejale **päringuid** oma andmete kohta.
- Lisaks on sul võimalik mitmetest andmekogudest (nt riigiportaal eesti.ee või digilugu.ee) ise otse näha, kes on sinu andmeid vaadanud.

Õigus **keelduda** andmetöötlustest

- Tihti on sul õigus keelduda andmetöötlustest ja sinu andmete kasutamisest. Asutusel või teistel isikutel peab üldiselt olema sinu nõusolek või mõni muu alus sinu andmete töötlemiseks. Riigi andmetöötlus toimub enamasti seaduse alusel ning sellisel juhul ei ole inimese nõusolek vajalik. Ka erasektoris võib näiteks videovalvet põhjendada asutuse õigustatud huvi. Kui andmetöötlusteks on vajalik su nõusolek, võid keelduda andmetöötlustest igal ajal.
- See kehtib ka sinust piltide või videote avaliku jagamise korral. Näiteks ise kellestki

pilti või videot postitades on alati viisakas küsida temalt selleks luba. Tuleb panna tähele, et loa võib ka igal hetkel tagasi võtta ja sinul kui postitajal on kohustus siis pilt või video avalikust sotsiaalmeediast maha võtta.

- Alused andmetöötluks on: isiku nõusolek, leping, õiguslik kohustus, avalik ülesanne, isiku eluliste huvide kaitse või õigustatud huvi.
- **Spämm.** Ka elektroonilise otseturunduse (ehk spämmi) tegemiseks peab olema kliendi eelnev nõusolek, mida on võimalik tagasi võtta (nt e-kirja lõpus olev link loobumiseks). Seega kui sulle saadetakse e-kiri, et midagi müüa, võid paluda ettevõttelt selle tegemise lõpetamist või pöörduda Andmekaitse Inspektsiooni poole.

Õigus ligipääsule oma andmetele ja saada oma andmetest koopia

- Sul on õigus teada, kui organisatsioon kasutab või säilitab sinu isikuandmeid, ja saada nende kogutud andmetest koopia.
- Sul on õigus nõuda ligipääsu oma andmetele, mille on kogunud ettevõtte või avalik organ. Samuti on sul õigus väljendada oma kahtlust oma isikuandmete alusetu kasutamise kohta.

Õigus oma andmeid parandada

- Sul on õigus täpsustada enda kohta käivaid vigaseid või muutunud andmeid, mida mõni organisatsioon sinu kohta valdab.

Õigus olla unustatud

- Sul on õigus paluda organisatsioonilt, et ta kustutaks andmed, mida ta sinu kohta alusetult säilitab või kasutab. Isikuandmete muutmiseks või eemaldamiseks pöördu algallika poole. Kui soovid, et otsingumootor ei kuvaks sinu andmeid, siis on võimalik nt Google'i ettenähtud vormi kaudu nõuda isikuandmete kustutamist.
- Sinu identiteet kuulub sulle ja sul on õigus oma kuvandi üle otsuseid teha nii füüsilises kui ka digimaailmas.

Õigus andmete ülekandmiseks

- Sul on õigus nõuda välja ligipääsetaval ja loetavas formaadis andmeid, mida asutus on sinu kohta kogunud. Selle õigusega võid paluda, et üks ettevõtte kannaks sinu isikuandmed üle teisele ettevõttele, kelle teenuseid soovid näiteks edaspidi kasutada, kuid see peab olema tehniliselt võimalik ja teostatav siis, kui teise ettevõtte süsteemid ühilduvad esimese omadega.

Õigused seoses automaatotsustega

- Kui sinu kohta on tehtud ebasoodsa mõjuga või õiguslike tagajärgedega automatisee-

ritud (nt tehisintellekti poolt) otsus, st sinu kohta käivat otsust ei ole teinud inimene, vaid see on näiteks infotehniliste vahenditega profiiliallüüsisist tulenev otsus, siis on sul õigus küsida inimese sekkumist otsuse tegemisse, samuti on sul õigus vaidlustada otsust ja parandada oma isikuandmeid, kui need on ebaõiged või ebatäpsed.

Õigus esitada **vastuväide**

- Kui sinu andmeid on avaldatud (nt sotsiaalmeedias või ajakirjanduses) ja see kahjustab sinu õigusi ja vabadusi, siis sul on õigus esitada avaldajale või postitajale vastuväide. Kui avaldaja ei vasta sinu vastuväitele ühe kuu jooksul või see ei ole rahuldav, siis võid pöörduda Andmekaitse Inspektsiooni poole. Samuti võid nõu saamiseks pöörduda Inimõiguste Keskuse poole.
- Lisaks andmete avaldaja poole pöördumisele võid ka teavitada sotsiaalmeedia platvormi teavituspunkti kaudu. Kui ka see ei anna tulemust, võib pöörduda avaldaja vastu kohtusse.
- Kui oled esitanud vastuväite või vaidlustanud isikuandmete töötlemise, siis on sul õigus nõuda isikuandmete töötlemise piiramist.
- Kui sinu andmeid kasutades on tehtud libakonto, siis teata identiteedivargusest politseile siin: <https://cyber.politsei.ee/>.

Oma õiguste **kaitsemiseks** on sul õigus pöörduda kas otse taotlusega andmete töötleja (nt postitaja või sotsiaalmeedia platvormi) poole, esitada kaebus Andmekaitse Inspektsioonile või pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse. Kui sul on andmekaitse või privaatsusega seotud mure või küsimus, pöördu meie poole tasuta nõustamisele:
info@humanrights.ee

**Andmekaitse
nõu saamiseks kirjuta
oma küsimusest või
murest meile:**

info@humanrights.ee

3. Küberhügieen

Praktiseeri tervislikke harjumusi ka võrgus!

Maailma digiteerumise kõrval kasvab aina enam ka arvutikuritegevuste ja küberoperatsioonide hulk. Olgu nende taga rahalise kasu teenimise eesmärk või hoopis poliitiline või sotsiaalne mõjutustegevus, igaüks meist võib selle ohvriks langeda. Kuidas aga kasutada arvutit nii, et see ei juhiks hoopis sind?

Selleks, et end kaitsta, vaata üle järgmised punktid.

- **Privaatsussätted**

Vaata üle oma kontode privaatsussätted ja reklaamidega seotud sätted. Tihti võivad eri rakendused ja platvormid olla eelseadistatud nii, et sinu andmed on nähtavad kõigile.

- Vaata üle, kas tunned end mugavalt nii, kuidas sinu andmeid praegu kasutatakse, ja kas soovid kohandada, milliseid isiklike andmeid soovid platvormide ja/või kolmandate osapooltega jagada.

- Mõnda rakendust alla laadides ära anna **vaikimisi ligipääsu** lubasid. Näiteks kas mõnel mängul on vaja su asukohainfot või taskulambil ligipääsu su kontaktidele – ilmselt mitte!

- **Turvaline** parool ja **kaheastmeline** autentimine

- Kasuta **turvalisi parooli** ja uuenda neid regulaarselt. Paroolide meelespidamiseks võib kasutada näiteks paroolihaldureid (Keepass, Lastpass).

- Ära jaga oma parooli kellegagi.

- **Kaheastmeline autentimine** parandab märgatavalt sinu kontode turvalisust ning enamus rakendusi ja veebilehti võimaldavad ka selle sisselülitamist (FB, Google jne).

- **Enne mõtle, siis jaga!**

- Internetis infot jagades mõtle alati läbi ja arvesta, et neid võib ka saata võõrastele edasi või salvestada. Ära jaga midagi, mille pärast sul võib olla hiljem häbi või mida sa ei tahaks, et näiteks su vanemad või ülemus näeks. Teiste andmete, piltide või videote postitamisel küsi alati nende **luba**. Kustuta nende andmed, kui nad enam ei soovi, et sa neid internetis üleval hoiaksid. Väldi ka e-posti aadresside jagamist kõrvaliste isikutega ja vajadusel lisa aadressid pimekoopiasse.

- Muuda oma konto privaatseks ja vaata üle oma **sõbralist**.

- **Muuda ka ise veeb turvalisemaks!** Ole eeskujuks ja teavita, kui näed sotsiaalmeedias vaenu, kiusu või kui kellegi andmeid on loata jagatud.

- Hoia kokku **digiprügi** ja kustuta aeg-ajalt oma vanu pilte, dokumente ja meile.

- Võõrastega suheldes ole alati **ettevaatlik** ja väldi nendega isiklike kontaktandmete või piltide jagamist. Kõik pole alati kuld, mis netis hiilgab, ja mõni netiprints võib olla hoopis netipätt.

- Ära anna kellelegi **laenu** neti teel ja hoia oma krediitkaart usaldusväärsete lehtede jaoks. Kui sõber sinult laenu küsib, siis uuri temalt teist kanalit (nt helistades) pidi

üle, kas see oli ikka tema, kes sellise kirja saatis, ja kas ta on teadlik, mis tema kontoga on juhtunud.

- Ole tähelepanelik **linkide ja manuste** avamisel.
- Ära unusta teha oma seadmetele ja rakendustele regulaarselt **turvauuendusi**
- Eelista turvalisi, parooliga kaitstud WiFi-**võrke**.

Andmelekked ja privaatsusrikkumised: ole teadlik levinud petuskeemidest Internetis!

Internetis kehtib reegel, et kui miski tundub olevat liiga hea, et olla tõsi, siis seda see ilmselt ka pole. Ahvatlevate petuskeemide eesmärk võib olla raha teenimine või kasutajakonto või arvuti ülevõtmine. See võib toimuda nii e-kirja, sotsiaalmeedia, veebilehtede või jututubade kaudu. **Ole valvsam ja ära kliki mõtlemata, sest igal klikil on tagajärg.**

Tunne ära levinud petuskeemid ja kaitse end

Loosid ja loteriid

Kes meist ei tahaks tasuta autot või telefoni? Selliste looside tegelik eesmärk võib olla nii klikkide saamine kui ka raha teenimine. Selleks kasutatakse erinevaid skeeme.:

1. Erinevates sotsiaalmeediakanalites on levinud skeem, kus teavitatakse sind loteriivõidust, kuid võitu vormistama minnes on vaja paberite korraajamiseks raha maksta või saadmiskulu tasuda.
2. Kui sisestad kahtlasel lehel oma krediitkaardiandmeid, võib pettur sinu krediitkaardiandmed kätte saada ja nendega ise netis hulga oste sooritada.
3. Samuti on levinud loosid, kus tuleb jagada oma telefoninumbrit ja SMS-iga saadud koodi, aga võib juhtuda nii, et liitunud hoopis tasulise sisuteenusega ja võidu asemel ootab sind kulukas telefoniarve.
4. Laigi ja võida pettused: nii saab lehe omanik sulle otse kergesti reklaame ja petuskeeme suunata.

Mida teha?

Eks me kõik sooviksime vaevata raha teenida ja internetis on ahvatlusi selleks mitmeid. Kahjuks pole tasuta lõunaid olemas. Kui miski tundub liiga hea, et olla tõsi, siis tavaliselt see seda polegi!

Ära kindlasti maksa internetis raha selle eest, et võitu kätte saada, ning väldi krediitkaardiandmete jagamist kahtlastel lehtedel. Kui soovid netis midagi osta, siis eelista tuntud ettevõtteid ja turvalisi maksevariante – nt kasuta kahte erinevat pangakontot (üks on seotud maksekaartidega ja teisele pääsed ligi ainult internetipanga kaudu).

Kui on soov siiski „tasuta“ auhinnamängudes osaleda, siis eelista tuntud ettevõtjate mängu. Ole tähelepanelik loosi sisu osas (keelevaad, hägused loosimistingimused, ebarealistlikud võidusummad või liialt uued leheküljed), et ära tunda libaloosi.

Kiri või sõnum sõbralt

Kui sõbra kontole on häkitud, võib justkui sõbralt tulla sõnum, et sinult välja pressida raha või nakatada sinu kontot. Selleks kasutatakse samuti emotsioonidega manipuleerivaid võtteid, nt on su sõber hädas ja vajab kiiresti raha. Samuti võivad kirjad pärineda justkui võõrastelt printsidelt, kes pakuvad sulle kerget võimalust raha teenimiseks.

Mida teha?

Kui sinu sõber saadab sulle hädas kirja, võta sõbraga ühendust teisel teel – näiteks helista talle ja uuri, kas see oli tema ja kas ta on teadlik, et tema konto alt tulevad sellised kirjad. Kui sõber saadab lingi, siis küsi enne lingi avamist samuti sõbralt üle, miks ta selle saatis. Internetis võõrastega suhtlemisel tasub alati säilitada kaine mõistus ja ettevaatlikkus.

Võluvad tutvused

Tutvumisportaalides on samuti liikvel pettureid, kes võivad üsna pikalt suhte loomiseks aega võtta, kuid ühel hetkel juhtub neil midagi katastroofilist (nt nende elu on ohus) ja nad vajavad sinult väikest laenu. Kui petturi kätte on sattunud ka intiimseid pilte või informatsiooni, võib ta hakata intiimsete piltidega välja pressima.

Mida teha?

Ole ettevaatlik võõrastega suhtlemisel ja ära jaga kergekäeliselt nendega privaatset infot, isegi kui nad tunduvad väga võluvad ja avatud. Tavaliselt jagavad sellised pätid hoopis teiste ohvrite saadetud asju ja andmeid. Kindlasti ära anna laenu inimesele, keda sa päriselt ei tunne.

Klikimagnetid

Olgu selleks huvitav ja tähelepanu äratav võltspakkumine või -video/pilt, suunatakse kasutaja sellele klõpsamisel pahavara sisaldavatele linkidele, misjärel nakatatakse seade pahavaraga või varastatakse kasutaja info või finantsinfo. Sinu arvuti võib seejärel muutuda aeglasemaks ja/või hakkab sinu kontolt tulema imelikke postitusi, et nakatada ka su sõprade seadmeid.

Mida teha?

Ole tähelepanelik, millele klõpsad, ja kui miskit tundub kahtlane, siis suure tõenäosusega leiad info ka turvalistest kanalitest.

Hoiatus IT-abilt või pangatöötajalt

IT-abi võib sind teavitada näiteks vargusest ja paluda sul mingil keskkonnaga sarnasel libalingil paroolid vahetada. Lingile vajutades võib su arvuti nakatuda pahavaraga ja paroolide jagamisel võivad pätid su konto kaaperdada. Samuti võivad pätid teeselda pangatöötajat ja küsida kontole juurdepääsu parooli.

Mida teha?

Õiged veebilehed ei saada suvaliste kontode alt sulle teavitusi. Samuti on oluline teada, et õige pangatöötaja ei küsi telefonikõnes sinu kasutajatunnust, isikukoodi ja parooli või krediitkaardi andmeid (kaardinumbrist ja CVC-koodi). Pangad ei logi oma klientide eest kaugteel internetipanka. Sellise kõne saamisel ära jaga oma andmeid ja kui oled ekslikult oma andmeid jaganud, teavita sellest kohe pank (kodulehelt saadud numbriga), et oma kaart sulgeda ja maksed peatada.

**Andmekaitstenõu saamiseks
kirjuta oma küsimusest või
murest meile:**

info@humanrights.ee

**INIMÕIGUSTE
KESKUS**

